

УДК 81'373.613.512.161=2

І. Покровська

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри тюркології
Інституту філології
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

С. Плешкун

студентка 4 курсу
Інституту філології
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ЕТИКЕТНИХ ЗВОРОТІВ У СУЧАСНОМУ ТУРЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У світлі сучасних лінгвістичних напрямків взаємозв'язок мови і релігії не викликає сумнівів. Релігія – це система принципів і вірувань, які ґрунтуються на вірі у Всевишнього, передбачають систему приписів і обрядів, норм та заборон, дотримання яких є обов'язковим. У межах лінгвокультурології така культурна інформація має своє відображення в мові, і ця проблематика є традиційною з точки зору вивчення релігійної ономастики в сучасному мовознавстві.

Мусульмани звертаються до Всевишнього та вживають релігійні етикетні вирази не лише в молитві, але й в повсякденному лексиконі. Це можна помітити під час спілкування з носіями мови або під час перегляду сучасних турецьких фільмів. Можна підкреслити, що лексеми з Корану увійшли в сучасну турецьку мову як етикетні фрази.

Актуальність дослідження полягає у вивченні специфіки функціонування в мові турецьких кінострічок етикетних виразів релігійного походження, оскільки відображення релігії в мові є невичерпним джерелом національної самобутності кожної нації. Питанням релігійних лексем та виразів присвячені окремі дослідження таких вчених-тюркологів, як А.К. Байбурін, К.А. Қаша, І.О. Коверна, З.Б. Озер, В.М. Підвойний, І.Л. Покровська та інші, проте функціонування етикетних виразів у турецькому кінематографі у цих працях не опрацьовано.

Мета полягає у дослідженні релігійної лексики, яка використовується в сучасному турецькомовному дискурсі.

Досягнення мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань, як: розкрити особливості функціонування релігійної лексики у сучасному дискурсі; зібрати ілюстративний матеріал із досліджуваних творів; класифікувати матеріал; визначити індивідуально-авторські особливості вживання релігійної лексики у комунікативно-прагматичному аспекті.

Об'єктом дослідження є етикетні вирази релігійного спрямування сучасної турецької мови, **предметом** – комунікативно-прагматична роль релігійних етикетних висловів, які використовуються носіями турецької мови з різними семантико-стилістичними цілями.

Матеріалом дослідження слугували етикетні вирази, які були відібрані з таких сучасних турецьких серіалів, як: “Kara Sevda” («Нескінченне кохання»), “Kırgın çiçekler” («Ображені квіти»), “Muhteşem Yüzyıl” («Величне століття»); турецьких словників: “Güncel Türkçe Sözlük” («Актуальний турецький словник»), “Büyük Türkçe Sözlük” («Великий турецький словник»), “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü” («Словник прислів'їв та ідіом»).

Новизна дослідження ґрунтується на тому, що вперше подається контекстуальний аналіз перекладу етикетних виразів сучасної турецької мови, здійснюється всебічне дослідження релігійної лексики у сучасному турецькомовному дискурсі.

Етикетні вирази є специфічною та невіддільною частиною усного, письмового спілкування, а також в значній мірі національно маркованою лексикою. У вітчизняному мовознавстві термін мовленнєвий етикет був введений російським вченим В.Г. Костомаровим у 1967 році. Турецькі мовознавці етикетні вирази включають до групи сталих сполук, які мають назву *kalıp sözler*. Ці вирази функціонують не лише в молитві, але і в стилях світського характеру. Це можна помітити під час спілкування з носієм мови або переглядаючи турецький кінематограф. Згідно з релігійними традиціями турків, ввічливі привітання і добрі побажання на адресу один одного грають для них дуже велику роль.

Лексеми з Корану увійшли в повсякденну мову і художню літературу в якості етикетних фраз, часто зі значним ступенем ослаблення релігійного забарвлення, хоча в самому Корані вони мають тільки релігійне значення. За даними І.Л. Покровської [1, с. 120], відомо, що Аллах є центром турецької релігійної картини світу. Звернення до Аллаха в будь-якій комунікативній ситуації є для турків цілком природним явищем. Зрозуміло, що релігійно-ономастична лексика додає мовленню емоційно-експресивного забарвлення. Використовуючи ці фрази, комунікант досягає розкриття зображення духовного світу турків, їхнього побуту й життя. Аналізуючи розмовну мову турків, нам вдалося дослідити та записати з турецьких серіалів деякі етикетні вирази з релігійними онімами, зокрема:

1. Вигуки: “*Aman!*” – «Ох, ой, Боже!»; “*Aman Allah!*” – «Помилуй Боже!»; “*Aman, ne güzel!*” – «Боже, яка краса!»; “*Aman yarabbi!*” – «Помилуй Господи!»; “*Allah Allah!*” – «О, Всевишній Аллах»; «О Боже мій!» (висловлює здивування, нудьгу, нетерпіння, і так далі); “*Allahım!*” – «Боже мій! О, мій Аллах!». Для прикладу наведемо фрагмент діалогу з серіалу “*Kırgın çiçekler*” (“Ображені квіти”):

- *Aman yarabbi! Ne oldu yani?*
- *Vi tektubu göndermedin mi?*
- *Помилуй Господи, що знову сталося?*
- *Ви не відправляли цього листа? [4].*

2. Побажання. Зазначені приклади побажань, які містять звернення до Бога і святих осіб, були висловлені мовцями у різних комунікативних ситуаціях: у процесі розмови, для закінчення діалогу, ставали квінтесенцією різних оповідей тощо. Такі побажання відносилися як до людей, які самі про щось просять на власні потреби, так і стосовно третіх осіб, щодо яких побажання було сформульоване. Можна висловити припущення, що деякі побажання були висловлені «невідомо», тобто вони є природним способом завершення розмови. Проте також є такі приклади, у яких побажання становлять центральну частину діалогу і використовуються цілеспрямовано з вірою й очікуванням на їх здійснення як на щось справжнє і реальне: “*Allah seni, aileni ve sevdiklerini korusun!*” – «Нехай Аллах вбереже тебе, твою сім'ю і тих, кого ти любиш»; “*Allah çokça salat ve selam etsin!*” – «Нехай Аллах пошле благодать»; “*Allah acısın!*” – «Нехай Аллах допоможе!»; “*Allah işini rast getirsin!*” – «Нехай Аллах допоможе тобі в справі!»; “*Allah iyilik versin!*” – «Дай Бог всього хорошого!»; “*Allah tamamına yetiştirsin!*” – «Нехай Аллах допоможе (закінчити що-небудь)»; “*Geçmiş olsun!*” – «Нехай минує все погане, видужуй, поправляйся!»; “*Allah şifa versin!*” – «Хай Аллах дасть здоров'я». Для прикладу наведемо фрагмент діалогу з серіалу “*Kırgın çiçekler*” (“Ображені квіти”):

- *Allah seni, aileni ve sevdiklerini korusun! Her türlü kazadan beladan şerden musibetten şeytanlaşmış insanlardan ve şeytanların şerrinden korusun inşallah. Hep iyi ol, hep mutlu ol ve hep gülümse olur mu?*
- *İyi ki varsınız Feride Hanım. Yardımınız için tekrar teşekkür ederim.*
- *Нехай Аллах захистить тебе, твою родину та твоїх близьких! Я сподіваюсь, що ви будете захищені від злих людей і злих духів з усіх сфер життя. Завжди будьте щасливими і завжди посміхайтесь, добре?*
- *Як добре, що Ви є, пані Феріде. Дякую ще раз за вашу допомогу [4].*

3. Подяка: Релігійні звороти-подяки передають відчуття вдячності за певну допомогу, найчастіше морально-духовну підтримку, і є своєрідним прославленням Бога, наприклад: “*Allah (senden) razı olsun!*” – «Дякую! Хай буде Аллах (тобою) задоволений»; “*Allah seninle birlik olsun!*” – «Дякую! Хай буде Аллах з тобою» (відповідь на привітання); “*Allah iyiliğini senden esirgemesin!*” – «Дякую! Хай Аллах нічого не пожалкує для тебе»; “*Allah bereket versin!*” – «Хай Аллах дасть достаток»; “*Allah razı olsun!*” – «Нехай буде тобою задоволений Аллах!»; “*Teşekkür ederim!*” – «Дякую».

4. Покарання: “*Allahın belâni versin!*” (букв. «Нехай тобі Аллах дасть біду»); “*Allah'ın dan bulsun!*” (букв. «Нехай знайде від Аллаха!»); “*Allah cezası versin!*” (букв. «Нехай покарає Аллах!»); “*Allah kahretsin!*” – «Прокляття». Вдалим прикладом вважаємо фрагмент діалогу з серіалу “*Kırgın çiçekler*” (“Ображені квіти”):

- *Mesude bana neden kızdığını anlatıyorum. Lütfen sakin ol tamam mı?*
- *Allah Senin Belanı Versin Kemal! Bana bak! Sorunlarını çözmekten bıktım. Böyle bir şeyi bir daha yaparsan seni terk ederim. Ne yapacaksın o zaman?*
- *Mesude bir daha böyle yarmam. Saçta şeyler söylüyorsun!*
- *Karatalım artık bu konu.*
- *Месуде, я не розумію, чому ти сердилася на мене. Заспокойся вже, добре?*
- *Нехай тебе Аллах покарає, Кемалю! Дивись-но сюди, я вже втомилася вирішувати твої проблеми [4].*

5. Привітання: “*Allah eşini sana seni de eşine mübarek etsin!*” – «Хай Аллах благословить вас із дружиною»; “*Allah sevgilinize size, sizi de birbirinize mübarek etsin!*” – «Хай Аллах благословить вас із дружиною»; “*Allah ikinizi bir yastıkta kocatsın!*” – «Побажання довгих років разом на весіллі, або коли укладається шлюб».

6. Співчуття: “*Allah rahmet eylesin!*” – «Нехай спочиває з миром»; “*Allah rahmet etsin!*” – «Нехай Аллах дасть йому спочити з миром»; “*Kimşenin başına getirmesin!*” – «Не приведи Аллах нікому такого горя!». Для прикладу наведемо фрагмент діалогу з серіалу “*Muhteşem Yüzyıl*” (“Величне століття»):

- *Hürem Sultan...*
- *Geç ziyaretinin önemi nedir? ... Kocam' la bir şey mi oldu... yoksa evlatlarım...*
- *Evlatlarınız iyi çok şükür! Fakat çok önemli bir haberim var ..*
- *Söylesene ne oldu...*
- *Hürem Sultanİbrahim Paşa ölmüş!*
- *Ne diyorsun sen... Nasıl... İbrahim Paşa öldüğünden Emin misin?*
- *İki gözlerimle gördüm!*
- *Allah rahmet etsin!*
- *Хюрем Султан...*
- *Яка причина вашого пізнього візиту? Щось сталося з моїм чоловіком... чи з моїми дітьми...?*
- *З вашими дітьми все прекрасно! Але у мене для вас важлива новина.*
- *Тож кажі, що трапилось.*
- *Хюрем Султан...Ібрагім Паша помер!*
- *Що ти таке кажеш... як... ти впевнений в його смерті?*

- Я на власні очі це бачив!
- Нехай Аллах дасть йому спочити з миром [3].

7. Ствердження: відрізняються від побажань тим, що герої, які їх висловлюють, щиро переконані в існуванні певного факту, сприймають реальність такою, якою вона є. Як правило, вони не прагнуть чогось більшого, оскільки вірять, що буде саме так, як запланував це Всевишній. Успіх у справах доручають саме йому, довіряються його опіці, доручають йому всі свої справи і діяння. Наведемо приклади тверджень: “Allah bilir!” – «Бог знає»; “Hamdüsena, Allah a (bin) şükür” – «Слава Аллаху!»; “Allaha şükür!”, “Hele şükür!”, “Hamdüsena” – «Слава Аллаху!», «Вдячність Аллаху!», «Вдячність Всевишньому»; “Allah bir kapıyı kapatır; öbür kapıyı açar” – «Аллах одні двері закриває, інші двері відкриває».

В розмовній мові можна зустріти лексеми з компонентами *Hak, Mevla, Tanrı*: “Hakk a (Mevla ya) kavuşmak” (букв. Возз’єднається з Господом (тур. *Hak, Mevla*) «відправиться на той світ»; компонент *Tanrı* (укр. *Господь*) виступає як варіативної іменник в лексемі: “Tanrı (Allah) yarattı demek” (букв. «Не говори, що створив Господь (Аллах)», «Не шкодувати»; “Tanrı (Allah) aşkına” – «Заради Бога (Господа)»; “Tanrı (Allah) korusun!” – «Нехай Господь (Аллах) береже!» [2, с. 73]. Як приклад наведемо фрагмент діалогу з сучасного турецького серіалу “Kara Sevda” («Нескінченне кохання»):

- Emir, Allah aşkına uyma, ne olur. Abimi artık rahat bırak!
- Zeynep işine bak bebeğim.
- Emire, заради Бога, залиш мого брата в спокої наразі!
- Zeynep, не втручайся, маленька. [5].

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що релігійні етикетні вирази у мовній комунікації (так само як й інші мовленнєві звороти) відіграють значну роль. У турецькій мові винайдено велику гаму таких висловів, які у статті розподілено на сім категорій, а саме: привітання, побажання, ствердження, співчуття, покарання, вигуки і подяки. Вони виконують різноманітні функції: визначають емоційний стан співрозмовників, ілюструють певні форми людської поведінки, окреслюють характер людини через схожість її дій до поведінки божественних осіб, використовуються як засоби висловлення прохання, подяки, прокляття, докорів тощо. Функціонуючи як комунікаційні форми, які передаються в усному і писемному виді від покоління до покоління, релігійні вислови, безсумнівно, можна вважати складовою усної народної творчості певного народу.

Послугуючись релігійними висловами, мовець прагне використати їх семантичне навантаження з різною метою: як ресурс ідентифікації з нацією, як спосіб комунікації, для характеристики середовища, а також як засіб художнього мовлення. Таким чином, роль представлених релігійних висловів можна визначити так:

- вітання, спрямовані на зав’язання контакту або уникнення конфлікту;
- побажання мають на меті формування відчуття шанобливості, поваги і зміцнення відчуття віри;
- аналіз формул-стверджень засвідчує ознаки смиренності, покірності, віри у невідворотність долі, що досягається через насичення висловів богословським змістом;
- вигуки посилюють емоції, зумовлені реакцією застереження, підбадьорення або іншою релігійною спрямованістю;
- подяка демонструє очищення, відродження сил, зміцнення віри і вдячності за отримане божественне благословення.

Очевидно, що релігійне мовлення є однією із найдавніших світоглядних форм міжлюдської комунікації, тому його вивчення, аналіз та сучасний аспект використання є невичерпним джерелом національної самобутності кожної нації.

Література:

1. Покровська І.Л. Специфіка вживання етикетних виразів релігійного походження (на матеріалі сучасної турецької мови). Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції «Іноземна мова професійного спрямування як складова підготовки дипломатів та фахівців у сфері зовнішніх зносин». Київ: Дипломатична академія України при МЗС України, 2013. С. 118–124.
2. Покровская И.Л. Турецкая фразеология и паремология коранического происхождения как фрагмент языковой картины мира. Международное специализированное издание “KARADENİZ”/BLACK SEA, Yıl 5, Sayı 17, 2013. S. 69–78. Закордонна публікація.
3. Muhteşem Yüzyıl Resmi YouTube Kanalı. URL: <https://www.youtube.com/user/muhtesemyuzyil>.
4. Kırgın çiçekler Resmi YouTube Kanalı. URL: <https://www.atv.com.tr/webtv/kirgin-cicekler/bolum>.
5. Kara-sevda Resmi YouTube Kanalı. URL: <https://www.startv.com.tr/dizi/kara-sevda/bolumler>.

Анотація

І. ПОКРОВСЬКА, С. ПЛЕШКУН. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ЕТИКЕТНИХ ЗВОРОТІВ У СУЧАСНОМУ ТУРЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті подано лінгвістичний аналіз низки релігійних етикетних зворотів, які використовуються в сучасній турецькій мові. Проаналізований мовний матеріал охоплює досить різноманітні мовні явища, а саме: специфіку вітань, побажань, стверджень подяк тощо. У статті визначається роль і значення релігійних зворотів мовної комунікації.

Ключові слова: теорія релігійних цінностей, релігійна лексика, релігійна ономастика.

Аннотация

И. ПОКРОВСКАЯ, С. ПЛЕШКУН. КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКАЯ РОЛЬ РЕЛИГИОЗНЫХ ЭТИКЕТНЫХ ОБОРОТОВ В СОВРЕМЕННОМ ТУРЕЦКОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

В статье представлены лингвистический анализ ряда религиозных этикетных оборотов, используемых в современном турецком языке. Проанализированный языковой материал охватывает довольно разнообразные языковые явления, а именно: специфику поздравлений, пожеланий, утверждений благодарностей и тому подобное. В статье определяется роль и значение религиозных оборотов в речевой коммуникации.

Ключевые слова: турецкий язык, теория ценностей религии, религиозная лексика, религиозная ономастика.

Summary

I. POKROVSKAYA, S. PLESHKUN. COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ROLE OF RELIGIOUS ETIQUETTE FIGURES OF SPEECH IN CONTEMPORARY TURKISH-SPEAKING DISCOURSE

The article presents a linguistic analysis of a number of religious etiquette figures of speech used in modern Turkish language. The analysed linguistic material covers quite a variety of language phenomena, namely the specifics of greetings, wishes, gratitude statements, etc. The article defines the role and significance of religious turning points in linguistic communication.

Key words: theory of religious values, religious vocabulary, religious onomastics.